
ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО. ФІНАНСОВЕ ПРАВО

УДК 346.543.2

А. І. Шпомер, к. ю. н., доцент**ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА МІСЦЕ СТАНДАРТИЗАЦІЇ У ТЕХНІЧНОМУ РЕГУЛЮВАННІ**

Анотація. У статті визначено поняття, сутність та місце стандартизації в технічному регулюванні в Україні, розглянуто принципи державної політики у сфері стандартизації, здійснено аналіз правового забезпечення стандартизації.

Ключові слова: стандартизація, стандарт, національний стандарт, технічне регулювання, суб'єкти стандартизації, об'єкти стандартизації.

А. И. Шпомер, к. ю. н., доцент**ПОНЯТИЕ, СУЩНОСТЬ И МЕСТО СТАНДАРТИЗАЦИИ В ТЕХНИЧЕСКОМ РЕГУЛИРОВАНИИ**

Аннотация. В статье определено понятие, сущность и место стандартизации в техническом регулировании в Украине, рассмотрено принципы государственной политики в сфере стандартизации, осуществлен анализ правового обеспечения стандартизации.

Ключевые слова: стандартизация, стандарт, национальный стандарт, техническое регулирование, субъекты стандартизации, объекты стандартизации.

A. I. Shpomer, Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor**NOTION, ESSENCE AND PLACE OF STANDARDIZATION IN THE TECHNICAL REGULATION**

Abstract. The concept, nature and place of standardization in the technical regulation in Ukraine are defined, principles of the state policy in the sphere of standardization are considered, the analysis of legal support standardization is realized in the article.

Keywords: standardization, standard, national standard, technical regulation, standardization entities, objects of standardization.

Актуальність теми дослідження. Жодне суспільство не може існувати без технічного законодавства та нормативних документів, які регламентують правила, процеси, методи виготовлення та контролю продукції, а також гарантують безпеку життя, здоров'я і майна людей та навколишнього середовища. Стандартизація якраз і є тією діяльністю, яка виконує зазначені функції. Інтеграція України до Європейського Союзу, з поміж іншого, потребує створення нової національної системи стандартизації, яка відповідатиме сучасним вимогам, зокрема створення організаційних форм діяльності у сфері стандартизації відповідно до міжнародної та європейської практики.

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО. ФІНАНСОВЕ ПРАВО

Постановка проблеми. В умовах науково-технічного прогресу стандартизація є унікальною сферою суспільної діяльності. Вона синтезує в собі наукові, технічні, господарські, економічні, юридичні, естетичні і політичні аспекти. В усіх промислово розвинених країнах підвищення рівня виробництва, поліпшення якості продукції і ріст життєвого рівня населення тісно пов'язані з широким використанням саме стандартизації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття, сутність та місце стандартизації в технічному регулюванні, окремі аспекти правової регламентації стандартизації в Україні розглянуті у працях таких науковців, як М. Мухаровський, Д. Сакоян, В. Тетера, А. Шпомер, Я. Шатковський та ін. Питання адаптації системи стандартизації України до європейської посідає важливе місце серед багатьох інших питань, що потребують вдосконалення їх правового забезпечення.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження поняття та місця стандартизації, аналіз нормативно-правового регулювання стандартизації в Україні, а також розробка науково обґрунтованих пропозицій для його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Сфера дії, галузі застосування і рівень розвитку стандартизації в державі практично необмежені. Вона зачіпає інтереси людини, суб'єктів господарювання та держави в цілому. Зі вступом України до Світової організації торгівлі у 2008 році, стандартизація почала стрімко розвиватися. Зміни, які були внесені до нормативно-правових актів, повинні були наблизити українську систему стандартів до європейського рівня, однак, цього не відбулося.

Приєднання України до Світової організації торгівлі, ратифікація асоціації з Європейським Союзом вимагають створення нової національної системи стандартизації, яка відповідатиме сучасним вимогам, зокрема створення організаційних форм діяльності у сфері стандартизації відповідно до міжнародної та європейської практики. Це дозволить позбутися різних підходів у національному законодавстві та запобігти негативним впливам на функціонування спільного європейського ринку. У зв'язку з чим, набуває актуальності питання створення належної системи правового забезпечення технічного регулювання, складовою якого є стандартизація.

Жодна цивілізована країна світу не може існувати без належно розвинутої системи технічного регулювання, яка б забезпечувала конкурентоспроможність продукції в умовах глобалізації економіки та жорсткої міжнародної конкуренції. Реформування у цій сфері повинно враховувати інтереси всіх зацікавлених сторін (промислових підприємств, органів влади, населення, контролюючих і наглядових органів, стратегічних партнерів країни тощо) інакше це може призвести до руйнації вже існуючої системи технічного регулювання в Україні.

Стандартизація є одним з напрямків технічного регулювання, тому послідовна інтеграція України у світовий економічний простір передбачає проведення цілеспрямованої політики щодо створення державної системи стандартизації, гармонізованої з відповідними міжнародними системами та системами окремих зарубіжних країн. При цьому пріоритетним завданням має бути розроблення дієвого механізму правового регулювання, що забезпечував би оптимальне фун-

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО. ФІНАНСОВЕ ПРАВО

кціонування стандартизації як основи надійного захисту прав споживачів, ефективної роботи, захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання.

Стандартизація є регулюючим видом діяльності для упорядкування, введення визначених правових норм технічного прогресу, науки, техніки, управління виробництвом. Вона є найкращим методом прямого, безпосереднього впливу права на технічний прогрес, забезпечення якості продукції, що дозволяє підвищувати ефективність виробництва та суспільної праці. Стандартизація як засіб державного нормування вимог до технічного рівня становить адміністративно-правову основу управління якістю продукції. Тому стандартизація посідає міцні позиції в економіці країни, у вирішенні вузлових її проблем і фактично є технічним законодавством.

Стандартизацію розглядають як правову діяльність, що полягає у встановленні положень для загального і багаторазового застосування щодо наявних чи можливих завдань з метою досягнення оптимального ступеня впорядкування у певній сфері, результатом якої є підвищення ступеня відповідності продукції, процесів та послуг їх функціональному призначенню, усуненню бар'єрів у торгівлі і сприянню науково-технічному співробітництву, та підвищенню рівня правового регулювання.

Україна у спадок отримала систему стандартизації, що побудована була на принципах планової економіки і передбачала дотримання всіх вимог стандартів, що надзвичайно жорстко регламентували дрібні вимоги до продукції і послуг. Такі вимоги розповсюджувались щодо всіх суб'єктів економічної діяльності та контролювались державними органами. Будь-яке недотримання або невиконання цих вимог передбачало притягнення до відповідальності. Така система не відповідала інтересам виробника і споживача, а здійснювалась державою для реалізації командно-адміністративної функції управління економікою.

Розвиток ринкових відносин обумовив необхідність зміни системи технічного регулювання, складовою якого є стандартизація. Побудова в Україні ефективного механізму в сфері технічного регулювання була започаткована прийняттям декретів Кабінету Міністрів України «Про державний нагляд додержання стандартів, норм і правил та відповідальність за їх порушення» від 8 квітня 1993 року, «Про стандартизацію і сертифікацію» від 10 травня 1993 року. Однак, прийняття зазначених актів не вирішувало питань побудови нової системи технічного регулювання, а лише закріплювалось положення про чинність стандартів СРСР та УРСР до прийняття нових стандартів. Першими нормативно-правовими актами, що відповідали вимогам технічного регулювання ЄС, були закони України від 17 травня 2001 року «Про стандартизацію» та «Про акредитацію органів з оцінки відповідності».

З набуттям незалежності Україна в 1993 році стала членом міжнародної організації зі стандартизації (ISO) та взяла на себе зобов'язання з наближення законодавства, стандартів, правил, норм і сертифікації до європейських. В 1997 року Україна приєдналась до Європейського комітету зі стандартизації (CEN), а в 2000 році – до Європейського комітету із стандартизації в електротехніці.

5 червня 2014 року Верховна Рада України прийняла закон «Про стандартизацію», що набув чинності 3 січня 2015 року, який визначає стандартизацію як - діяльність, що полягає в установленні положень для загального та неодноразо-

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО. ФІНАНСОВЕ ПРАВО

вого використання щодо наявних чи потенційних завдань і спрямована на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері.

Схожим є поняття, дане ДСТУ 1.1:2001 «Національна стандартизація. Стандартизація та суміжні види діяльності. Терміни та визначення основних понять». Цей акт визначає стандартизацію як діяльність, що полягає у встановленні положень для загального і багаторазового користування стосовно розв'язання наявних чи можливих проблем і спрямована на досягнення оптимального ступеня впорядкованості за даних умов.

На нашу думку, зазначені визначення дають вузьке розуміння стандартизації. У широкому розумінні стандартизацію можна визначити як «діяльність, спрямована на розробку і встановлення вимог, норм, правил, характеристик як обов'язкових для виконання, так і рекомендованих, що забезпечує право споживача на придбання товарів, робіт та послуг належної якості за прийнятну ціну, а також право на безпеку і комфортність праці. Вона є одним з найбільш дієвих механізмів державного контролю якості [1, с. 95].

На думку Я. Шатковського, в загальнотеоретичному розумінні під стандартизацією необхідно розуміти процес створення, прийняття (затвердження) певних правил, норм, еталонів, стандартів, котрі визначають послідовність здійснення певних процедур (процесів, дій) незалежно від суб'єктів їх виконання [2, с. 127].

Діяльність зі стандартизації заснована на понятті «стандарт» і походить від англ. «standard» - норма, зразок, мірило, що означає документ, в якому встановлюються правила, принципи, характеристики продукції, процесів, експлуатації і утилізації, робіт чи послуг. Сама стандартизація означає встановлення єдиних обов'язкових норм і вимог на готову продукцію, напівфабрикати, сировину і матеріали; зведення багатьох видів виробів до невеликої кількості типових вимог для раціональнішої організації виробництва.

Характерною особливістю стандартизації є те, що сфера її дії та застосування, рівень розвитку має широкий діапазон. Немає такої сфери діяльності людини, якої б не стосувалася стандартизація, адже з поширенням і поглибленням пізнання, розвитком науки, техніки і права, удосконаленням виробництва масштаби діяльності людини значно зростають і розширюється сфера використання стандартизації.

Прийняття закону «Про стандартизацію» спрямоване на удосконалення правових та організаційних засад національної стандартизації та приведення її у відповідність з європейською моделлю, регулювання відносини, пов'язаних з діяльністю у сфері стандартизації та застосування її результатів. Закон не вміщує переліку суб'єктів щодо діяльності яких, у сфері стандартизації та застосування її результатів, діють його норми. Тому можна зробити висновок, що норми цього закону поширюються на всі суб'єкти сфери стандартизації незалежно від форми власності, виду діяльності та організаційно-правової належності.

Дія нового закону «Про стандартизацію» не поширюється на санітарні заходи безпечності харчових продуктів, ветеринарно-санітарні та фітосанітарні заходи, будівельні норми, лікарські засоби, стандарти медичної допомоги, бухгалтерського обліку, оцінки майна, освіти та інші соціальні стандарти, передбачені законодавством. Перелік сфер застосування норм закону «Про стандартизацію» від 5 червня 2014 децю змінився порівняно із законом «Про стандартизацію» від 17 травня 2001 року, норми якого не поширюються на ядерні матеріали, фармацев-

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО. ФІНАНСОВЕ ПРАВО

втичну продукцію, стандарти медичного обслуговування, бухгалтерського обліку, освіти, а також інші соціальні стандарти, сфера дії яких встановлюється відповідними законами.

Конкретність вимог державних стандартів, при розвитку нових продуктів і нових технологій, раніше відіграла регресивну роль так, як виробник зобов'язаний був дотримуватись якості нового товару відповідно до вимог чинного стандарту. Тому стандарти відігравали негативну роль і були, скоріше, гальмом у прийнятті нових технологічних рішень. Кожен вид продукції підлягав регулюванню великою кількістю державних стандартів.

Метою стандартизації в Україні, як закріплено в законі, є: забезпечення відповідності об'єктів стандартизації своєму призначенню; керування різноманітністю, застосовність, сумісність, взаємозамінність об'єктів стандартизації; забезпечення раціонального виробництва шляхом застосування визнаних правил, настанов і процедур; забезпечення охорони життя та здоров'я; забезпечення прав та інтересів споживачів; забезпечення безпечності праці; збереження навколишнього природного середовища і економія всіх видів ресурсів; усунення технічних бар'єрів у торгівлі та запобігання їх виникненню, підтримка розвитку і міжнародної конкурентоспроможності продукції. Вважається, що мета стандартизації в новому законі більш конкретизована, а ніж у законі, який діяв до 3 січня 2015 року.

Частина 2 статті 4 закону «Про стандартизацію» від 5 червня 2014 року зазначає, що державна політика у сфері стандартизації базується на збалансованому застосуванні таких принципів:

- 1) забезпечення участі фізичних і юридичних осіб у розробленні національних стандартів та кодексів усталеної практики;
- 2) відкритості та прозорості процедур розроблення і прийняття національних стандартів та кодексів усталеної практики з урахуванням інтересів усіх заінтересованих сторін;
- 3) неупередженого прийняття національних стандартів та кодексів усталеної практики на засадах консенсусу;
- 4) добровільного застосування національних стандартів та кодексів усталеної практики, якщо інше не передбачено нормативно-правовими актами;
- 5) відповідності національних стандартів та кодексів усталеної практики законодавству;
- 6) адаптації до сучасних досягнень науки і техніки, сприяння впровадженню інновацій та підвищення конкурентоспроможності продукції вітчизняних виробників;
- 7) доступності національних стандартів та кодексів усталеної практики, а також інформації про них для користувачів;
- 8) пріоритетності прийняття в Україні міжнародних і регіональних стандартів та кодексів усталеної практики як національних;
- 9) дотриманні міжнародних та регіональних правил і процедур стандартизації;
- 10) участі в міжнародній та регіональній стандартизації;
- 11) прийняття і дотримання суб'єктами стандартизації Кодексу добросовісної практики з розробки, прийняття та застосування стандартів відповідно до Угоди Світової організації торгівлі про технічні бар'єри у торгівлі, що є додатком до

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО. ФІНАНСОВЕ ПРАВО

Марракеської Угоди про заснування Світової організації торгівлі від 15 квітня 1994 року.

Відповідно до статті 6 закону «Про стандартизацію» залежно від рівня суб'єкта стандартизації, що приймає нормативні документи, вони поділяються на:

1) національні стандарти та кодекси усталеної практики, прийняті національним органом стандартизації;

2) стандарти, кодекси усталеної практики та технічні умови, прийняті підприємствами, установами та організаціями, що здійснюють стандартизацію.

Суб'єктами стандартизації згідно зі ст. 8 закону є:

1) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері стандартизації;

2) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері стандартизації;

3) національний орган стандартизації;

4) технічні комітети стандартизації;

5) підприємства, установи та організації, що здійснюють стандартизацію.

Стаття 5 закону вміщує відкритий перелік об'єктів стандартизації: матеріали, складники, обладнання, системи, їх сумісність; правила, процедури, функції, методи, діяльність чи її результати, включаючи продукцію, персонал, системи управління; вимоги до термінології, позначення, фасування, пакування, маркування, етикетування тощо.

Закон «Про стандартизацію» закріплює добровільну природу національних стандартів за чітко визначеними винятками та передає функції національного органу зі стандартизації від органу влади – державному підприємству. Створений Національний орган стандартизації (НОС) до функцій якого належить визначення пріоритетних напрямів розвитку стандартизації, організація розроблення, прийняття та скасування національних стандартів. В європейських країнах національні органи стандартизації переважно приватні, однак запровадження в Україні такої моделі, вважається недоцільним, бо існує загроза монополізації діяльності національних органів стандартизації декількома потужними компаніями. Тому в Україні національним органом стандартизації є державне підприємство. В Україні запроваджено два рівні стандартизації. До першого рівня належать національні стандарти, що приймаються національним органом стандартизації, і застосовуються на добровільній основі, якщо інше не встановлено нормативно-правовими актами. До другого рівня належать стандарти, кодекси усталеної практики і технічні умови, що прийняті підприємствами, установами та організаціями.

Роль і призначення стандартів, за умов розвитку технічного регулювання суттєво змінилося. Зміни, які були закріплені в законі «Про стандартизацію» полягають у тому, що конкретні показники, яких має дотримуватись виробник, щоб виконати вимоги, які закладені в технічних регламентах, включаються в добровільні стандарти. Сфера стандартизації – добровільна сфера, це отримання продукції найкращої якості, найкращим способом виробництва, для того щоб запропонувати як найкращий продукт в достатній кількості і за найкращою ціною. Оскільки стандарти добровільні до виконання, то виробник самостійно вирішує чи використовувати їх чи ні, однак треба пам'ятати про жорстку конкурен-

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО. ФІНАНСОВЕ ПРАВО

цію виробників подібної продукції на ринку. В той же час, метою стандартизації є те, що стандарти повинні сприяти виконанню технічних регламентів.

Висновок. Проведене дослідження поняття, сутності та місця стандартизації в технічному регулюванні, законодавчого забезпечення стандартизації в Україні дає можливість зробити деякі висновки. Новий закон «Про стандартизацію» удосконалює правові та організаційні засади стандартизації, закріплює добровільну природу стандартів за чітко визначеними винятками, передбачає створення Національного органу стандартизації, функції якого виконує державне підприємство. Закон закріплює два рівні стандартів, що сприяє вдосконаленню стандартизації в Україні та наближає її до європейських вимог. Такий підхід дає можливість більш ефективно розробляти технічні регламенти, опираючись на існуючі стандарти. Це буде сприяти не тільки усуненню бар'єрів у торгівлі, а й, головне, спростить і прискорить нормотворчу діяльність у цій сфері.

Література

1. Сакоян Д. І. Формування ефективності системи стандартизації та державного нагляду за додержанням стандартів, норм та правил: господарсько-правовий аспект [Текст] / Д. І. Сакоян // Вісник господарського судочинства. - 2007. - № 4. - С. 94-99.
2. Тетера В. Гармонізація нормативної бази на основі сучасних міжнародних та європейських стандартів [Текст] / В. Тетера, А. Нелепов, О. Цициліано // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2008. – № 3. – С. 40-46
3. Шатковський Я. Медичні стандарти у загальнодержавній системі стандартизації (правові основи розробки та затвердження) [Текст] / Я. Шатковський // Право України. - 2009. - № 1. - С. 126-129.
4. Шпомер А. І. Нормативно – правова основа технічного регулювання в Україні [Текст] / А. І. Шпомер // Історико-правові та соціально-економічні аспекти розвитку суспільства: Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернігів, 7 квітня 2010 р.). – Чернігів: Українсько-Російський інститут МДВУ, 2011. - С. 73-76.